

УДК 330.341

Новак І.М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності та логістики
Уманського національного університету садівництва

ІННОВАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КАПІТАЛУ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

Novak I.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the department of
management of foreign economic activity and logistics
Uman National University of Horticulture

INNOVATIVE DIRECTION OF INVESTMENT CAPITAL AS THE DIRECTION TO ENSURE THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL PRODUCTS ON THE WORLD MARKET

Постановка проблеми. Інвестиції нині є однією з головних передумов підвищення економічної ефективності аграрного виробництва, адже від їх обсягів залежить відновлення матеріально-технічної бази, впровадження інновацій та реалізація перспективних проектів. Вітчизняний аграрний сектор має потенціал до нарощування обсягів та покращення якості продукції у майбутньому, при цьому його нинішнє становище характеризується низькою інвестиційною привабливістю. Основна проблема полягає в тому, що в державі відсутні кошти на придбання високорозвинених технологій, які б забезпечили підвищення продуктивності галузі. Виробники змушені самостійно здійснювати пошук напрямів розвитку та інвесторів, ретельно розробляючи інвестиційну пропозицію для посилення її привабливості. Враховуючи ці фактори, можна стверджувати, що проблема спрямованості інвестиційного капіталу в інноваційну діяльність є особливо актуальною для аграрної галузі, адже її розв'язання дозволить підвищити конкурентоспроможність продукції на світовому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання активізації інвестиційно-інноваційної діяльності досліджували як вітчизняні, так і іноземні вчені. На думку деяких, для реалізації стратегії сталого випереджаючого інноваційного розвитку економіки України необхідно, щоб перетворення на мікрорівні в різних секторах національної економіки постійно й органічно поєднувалися з адекватною політикою органів державної та місцевої влади [1, с. 7].

Геєць В. зазначає, що нині принципове значення має створення конкурентних переваг, які мають бути поставлені на потік, тобто інновації в бізнесі мають слідувати одна за одною, і чим швидше, тим краще. Це передбачає зміщення акценту з конкурентної боротьби на конкурентне існування, яке, у свою чергу, неможливе без формування тих чи інших інтеграційних угод між суб'єктами економіки, у тому числі інвестиційних. У результаті конкурентні переваги отримують ті учасники ринку, які скооперуються й займуть атакуючу позицію в інноваційній війні. У потрібний момент, завдяки новим інвестиціям, вони будуть мати необхідні технології, висококваліфікованих спеціалістів і здатність до захисту своїх конкурентних позицій [2, с. 4–5].

Лисюк В. та Скрипник М. відзначають, що інноваційна діяльність в аграрній сфері визначається передусім науково-технічним прогресом, його темпами і соціально-економічними результатами. Тому, провідні країни світу вже давно створили і послідовно розвивають свої національні інноваційні системи, а поняття «національна інноваційна система» розглядається як поєднання трьох складових: науки, освіти та наукоємного виробництва, яке передбачає реалізацію інновацій. Державна підтримка зазначеного сегменту економічного розвитку в таких країнах є найважливішим пріоритетом [3].

В Україні, згідно результатів проведеного опитування, основними факторами, що стримують інноваційну діяльність є: нестача власних коштів (зазначили майже 80% опитаних підприємств); великі витрати на нововведення (57%); недостатня фінансова підтримка держави (54%); високий економічний ризик (40,7%) [4]. Тобто державний інтерес до даної проблеми проявляється лише через нормативно-правове регулювання і мінімальні витрати, що визначає потребу в пошуку вільного капіталу для забезпечення інноваційного розвитку економіки в цілому та аграрної галузі у тому числі.

Даної думки дотримується Іртіщева І., яка зазначає, що забезпечити конкурентоспроможність і сталий розвиток будь-якої галузі в умовах прискорення глобалізації та інтеграції до Європейського простору можна лише в тому випадку, коли цей розвиток здійснюватиметься на інноваційно-

інвестиційній основі. Це особливо актуально для ефективного функціонування вітчизняного сільського господарства та інших галузей агропродовольчої сфери у відкритому конкурентному середовищі [5, с. 344].

Постановка завдання. Метою статті є провести порівняльний аналіз джерел фінансування інноваційної діяльності в країні, дослідити обсяги витрат на інновації вітчизняних підприємств, обґрунтувати напрями залучення інвестицій та шляхи підвищення державної підтримки інноваційного забезпечення сільськогосподарського сектору України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Впродовж останнього десятиліття аграрне виробництво демонструє прогресивну динаміку як за обсягами виробництва, так і за продуктивністю праці зайнятих. Все це призвело до того, що у структурі ВВП країни частка сільськогосподарського виробництва майже зрівнялася з обсягами промислового виробництва, яке за визначений період лише погіршило результати (рис. 1). Якщо у 2007 р. валова додана вартість в обробній промисловості дорівнювала 27,4 млрд. дол., то в сільському господарстві – 9,3 млрд. дол., у 2014 р. результати діяльності промисловості – відповідно 13,5 млрд. дол., проти 15 млрд. дол. відповідно.

Рис. 1. Динаміка зростання частки аграрного виробництва у ВВП країни, %

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [6]

У той же час, якщо розглядати інноваційну спрямованість підприємств за видами економічної діяльності, то протягом 2012–2014 рр. найбільша частка їх була зосереджена у переробній промисловості (20,3%), постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (18,6%), а також в інформації та телекомунікаціях (16,3%). Доля сільського господарства є досить мізерною (близько 2%), що вказує на можливості зростання виробничих показників при застосуванні інноваційних технологій та забезпеченні інвестиційної підтримки.

Нині головним мотиваційним чинником суб'єкта інноваційного підприємництва є максимізація створеної та привласненої ним інноваційної квазіренти – тимчасової економічної ренти, що виникає в результаті набуття тимчасового монопольного становища на ринку внаслідок успішної дифузії інновацій. Зазначена особливість відрізняє інноваційне підприємництво від інноваційної інфраструктури, яка безпосередньо не створює інноваційної квазіренти, а лише формує умови для її створення та бере участь у процесі її перерозподілу. Лише інноваційне підприємництво має ознаки макроекономічного явища, воно здатне впливати на якісні і кількісні показники розвитку національної економіки, а також забезпечувати власний саморозвиток економіки країни. Для цього воно повинно виконувати низку функцій:

- створення нових споживчих ринків і розширення масштабів попиту на інноваційну продукцію внаслідок залучення до виробничого процесу нових джерел сировини та проведення реорганізації виробництва;

- концентрація процесів створення та капіталізації об'єктів права інтелектуальної власності – формування інноваційної квазіренти;

- розширення попиту на висококваліфіковану робочу силу в результаті створення нових робочих місць, які потребують працівників високої кваліфікації, та створення позитивних зовнішніх ефектів для розвитку системи генерування знань (освіта, наука) та її розширеного відтворення.

Нинішній стан розвитку вітчизняної економіки не відповідає наведеним характеристикам, адже відбувається поступове зменшення частки інноваційно-активних промислових підприємств з 14,8% у 2000 р. до 12,1% у 2014 р. Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової у 2014 р. становила лише 2,5%, проти 9,4% у 2000 р. Такі зміни пов'язані зі скороченням обсягів фінансування, зниженням внутрішнього платоспроможного попиту, погіршенням доступу до

фінансування, зокрема отримання кредитних коштів, та нестабільністю курсу національної валюти, зменшенням реального рівня заробітних плат, стриманою діловою активністю та зростанням інфляційних очікувань.

Науково-технічні роботи вимагають великих витрат, в Україні ж державне фінансування інноваційних робіт за останні роки зменшилося настільки, що за показниками роздержавлення інноваційної сфери ми випередили всі країни «Великої сімки», крім Японії [7].

Даний стан розвитку інноваційного підприємництва й науково-технічної діяльності в країні можна охарактеризувати наступними явищами. По-перше, браком власних коштів для активізації інноваційної діяльності, що підтверджується структурою джерел фінансування інноваційної діяльності (табл. 1).

По-друге, переважна схильність до інноваційної діяльності великих підприємств. При тому, що світовий досвід вказує на те, що основним ініціатором технологічних інновацій є малий бізнес. Саме малі підприємства забезпечують більшу частину нововведень інноваційно розвинутих країн, пришвидшуючи тим самим темпи економічного зростання.

По-третє, мінімізацією впливу держави через бюджетну політику на темпи й напрями розвитку інноваційного підприємництва, що зумовлено стійкою практикою повільного бюджетного утримання державних наукових установ і поглибленням тенденцій концентрації бюджетних ресурсів на фінансування фундаментальних наукових досліджень при мінімальних обсягах фінансування державних цільових програм.

Таблиця 1

Динаміка та структура обсягів фінансування інноваційної діяльності в Україні

Напрямок витрат	Рік							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Загальна сума витрат на інноваційну діяльність, млн. грн	10850,9	11994,2	7949,9	8045,5	14333,9	11480,6	9562,6	7695,9
За власні кошти, млн. грн	7999,6	7264,0	5169,4	4775,2	7585,6	7335,9	6973,4	6540,3
% від загальної кількості	73,7	60,1	65	59,4	52,9	63,9	72,9	84,9
Кредити, млн. грн	653,4	1124,8	321,5	230,7	1123,8	987,3	447,3	277,1
% від загальної кількості	6,02	9,37	4,04	2,86	7,8	8,6	4,6	3,6
Кошти іноземних інвесторів, млн. грн	321,8	115,4	1512,9	2411,4	56,9	994,8	1253,2	138,7
% від загальної кількості	2,9	0,9	19	29,9	0,4	8,7	13,1	1,8
Кошти державного й місцевого бюджетів, млн. грн	730,4	1238,7	360,0	294,1	1134,5	997,5	24,7	344,1
% від загальної кількості	6,7	10,3	4,5	3,6	7,9	8,7	0,3	4,5
Кошти інших джерел, млн. грн	1145,7	2251,3	586,1	334,1	4433,1	1161,1	864	672,8
% від загальної кількості	10,5	18,8	7,4	4,2	30,9	10,1	9,0	8,8

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [6]

Так, наприклад, Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року передбачались загальні обсяги фінансування у розмірі 128,1 млрд. грн., з них кошти державного бюджету – 94,2 % або 120,7 млрд. грн. При цьому визначені витрати на фінансове забезпечення розвитку аграрного ринку становили – 41,2%, професійної освіти – 15,2%, удосконалення та реформування системи управління в аграрному секторі – 14,5%, на забезпечення розвитку соціальної сфери та сільських територій передбачено витратити 13%. Дана фінансова підтримка спрямована на заходи, що мають важливе значення для розвитку сільського господарства і не можуть бути профінансовані власними коштами аграрних підприємств або за рахунок кредитів комерційних банків [8, с. 265].

Таким чином, інноваційна діяльність фінансується в основному за рахунок власних коштів підприємств та іноземних інвестицій і є чутливою до економічного стану в країні. Так, протягом 2000–2014 рр. питома вага підприємств, що займалися інноваціями коливалась в межах 11-18%, найнижчий рівень був у 2006 р. – 11,2%, найвищий у 2000 р. та 2002 р. – 18% (рис. 2). Для порівняння у США, Японії, Німеччині й Франції частка інноваційних підприємств становить 70–80% від їх загальної кількості [9, с. 25].

У 2012 р. із 284 проектів, зареєстрованих у базі даних інвестиційних й інноваційних програм та проектів Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України (ліквідовано розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31.03.2015 р. №290-р) найбільша частка припадала на галузі сільського господарства і виробництва та розподілення електроенергії газу та води, відповідно – 69 та 50 проектів. Серед даних проектів п'ять безпосередньо відносилися до

інноваційної діяльності із загальним бюджетом – 158 млн. грн. Отже, кількість інноваційних програм та обсяги їх фінансування у сільському господарстві вказують на критичну ситуацію, що безпосередньо впливає на економічні результати від ведення господарської діяльності.

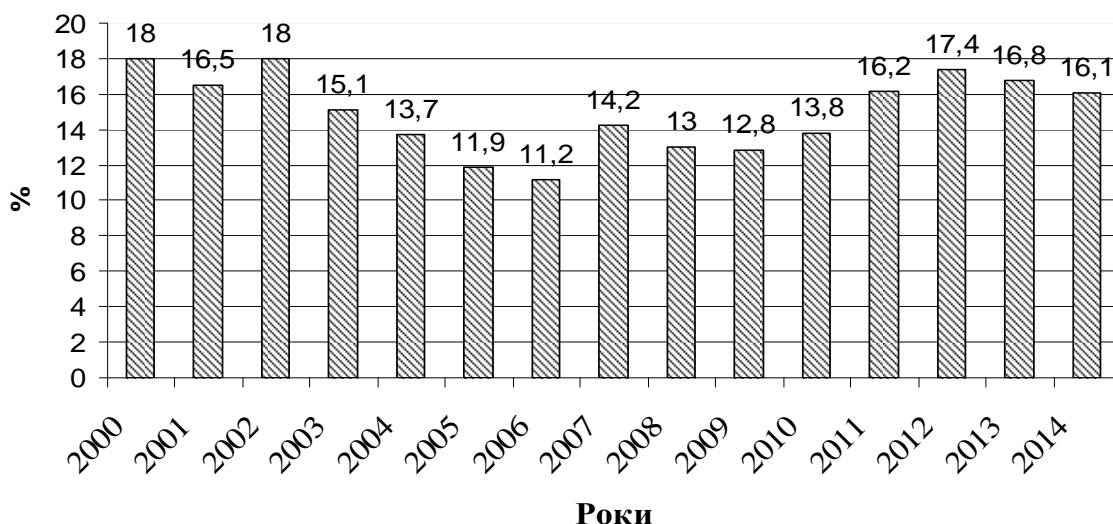

Рис. 2. Частка інноваційно-активних вітчизняних підприємств, 2000-2014 рр., %
Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [6]

Щодо напрямів інноваційної діяльності підприємств України, то найбільша частка 73,6% – купували машини, обладнання та програмне забезпечення, 22% – здійснювали навчання та підготовку персоналу для запровадження нових або суттєво вдосконалених продуктів та процесів, лише 14,7% – займалися науково-дослідними розробками, у той час як 10,2% – купували зовнішні інновації (рис. 3).

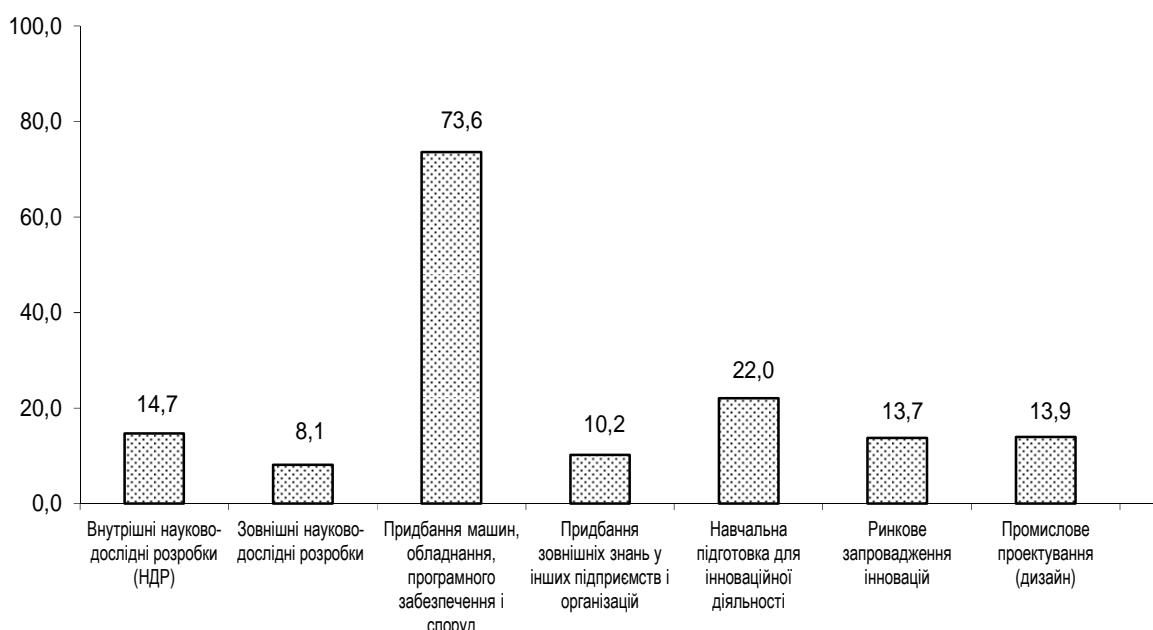

Рис. 3. Розподіл вітчизняних інноваційно-активних підприємств за напрямками інноваційної діяльності, 2012–2014 рр., %

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [6]

Отже, більшість вітчизняних підприємств продовжує розвиватися без суттєвого використання інноваційного потенціалу. Даний тип інноваційного розвитку має досить вузькі межі і впливає на конкурентоспроможність останніх. Пасивна поведінка держави щодо використання інноваційної складової в інвестиційному процесі призводить до того, що за офіційними оцінками, в умовах сьогодення, внутрішній ринок науково-технічної продукції продовжує, на жаль, деградувати. Скорочуються витрати на інноваційну діяльність, особливо малі розміри державного фінансування, відповідно зменшується кількість підприємств і обсяги інноваційної продукції. Вітчизняні виробники не

можуть достойно конкурувати на світових ринках, аграрії змушені реалізовувати продукцію у вигляді сировини, або за нижчою ціною, так як вона не відповідає стандартам якості.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновок, що подальше відставання України за обсягами та темпами технологічної озброєності виробництва, особливо сільського господарства, від провідних країн світу може призвести до перетворення національної економіки у сировинну базу розвинених держав. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у розробці інвестиційної стратегії забезпечення інноваційного розвитку аграрної галузі, в основі якої будуть визначені перспективні напрями, види діяльності, а також шляхи забезпечення їх інвестиційним капіталом. Обґрунтування даної інвестиційної стратегії повинно бути підкріплене економіко-математичними моделями статистичних і динамічних розрахунків інвестицій.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі будуть спрямовані на пошук нових форм та методів стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку національної економіки та розробку механізмів реалізації стратегії ефективного інвестування аграрної сфери.

Література

1. Маркетинг в секторах національної економіки : монографія / За ред. М.А. Окландера. – Одеса: Астропринт, 2004. – 408 с.
2. Геец В. Конкуренція в бізнесі і конкуренція в політиці / В. Геец // Конкуренція. – 2007. – № 2. – С. 2–5.
3. Лисюк В.М. Інноваційна політика – основа модернізації економіки держави / В.М. Лисюк, М.Г. Скрипник // Економіка: реалії часу. – 2013. – № 1(6). – С. 147–152.
4. Дубовик С.Г. Чинники активізації інноваційної діяльності аграрних підприємств [Електронний ресурс] / С.Г. Дубовик, А.О. Радько. – Режим доступу: <http://repo.sau.sumy.ua/handle/123456789/1629>.
5. Іртищева І. О. Стан та особливості інноваційних процесів в агропродовольчій сфері / І.О. Іртищева // Організаційно-економічні трансформації в аграрному виробництві : матеріали Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, (Київ, 25-26 лют. 2010 р.) ; ННЦ "Ін-т аграр. екон-ки". – К. : Ін-т аграр. екон-ки, 2010. – С. 342–347.
6. Соціально-економічний розвиток України за 2014 рік / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Прокопенко І.Ф. Інноваційна політика держави та її роль у забезпеченні розвитку економіки України / І.Ф. Прокопенко, Т.О. Стівбун // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Економіка», 2014, вип. 14. – С. 5–15.
8. Танклевська Н. Стан та перспективи розвитку державного фінансування сільськогосподарських підприємств України / Н. Танклевська, О. Супрун // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2013. – Вип. 1 (8). – С. 262–270.
9. Андрощук Г.О. Інноваційна діяльність в Україні: економічний механізм стимулювання / Г.О. Андрощук // Інтелектуальна власність. – 2000. – № 12. – С. 23–28.

References

1. Oklander, M.A. (2004), *Marketing in the sectors of the national economy*, monograph, Astroprint, Odessa, Ukraine, 408 p.
2. Heets, V. (2007), "Competition in business and in the politics", *Konkurentsia*, no. 2, pp. 2–5.
3. Lysiuk, V.M. and Skrypnyk, M.H. (2013), "Innovation policy - the basis of economic modernization of state", *Ekonomika: realii chasu*, no. 1(6), pp. 147–152.
4. Dubovyk, S.H. and Radko, A.O. "The factors promotion of innovative activities of agricultural enterprises", available at: <http://repo.sau.sumy.ua/handle/123456789/1629>.
5. Irtysheva, I.O. (2010), "The status and characteristics of innovation in the field of agrifood", *Organizatsiino-ekonomichni transformatsii v ahrarnomy vyrobnytstvi: materially Vseykrainskogo kongressy vchenyh ekonomistiv-agrarnykyv*, (Kyiv, 25–26 feb. 2010); National Scientific Center «Institute of Agrarian Economics», pp. 342–347.
6. State Statistics Service of Ukraine (2015), "Social and economic development of Ukraine for 2014", available at: <http://ukrstat.gov.ua>
7. Prokopenko, I.F. and Stovbun, T.O. (2014), "Innovation policy of the state and its role in the economic development of Ukraine", *Zbirnyk naukovykh prac Kharkivckoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody "Ekonomsika"*, issue 14, pp. 5–15.
8. Tanklevska, N. and Suprun, A. (2013), "Status and prospects of public financing of agricultural enterprises of Ukraine", *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*, issue 1 (8), pp. 262–270.
9. Androschuk, H.O. (2000), "Innovation activity in Ukraine: economic mechanism of incentives", *Intelektualna vlasnist*, no. 12, pp. 23–28.

Рецензент: д.е.н., професор
Уманського національного університету садівництва О.О. Школьніий